

הכנס המדעי ה-17
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ו

הוראת שפות

יו"ר: מילה שורץ

חיבור בין תרבות ומיומנויות שפתיות בלמידה והוראת שפה
Connection between culture and linguistic proficiency
in language learning and instruction

ההרצאה תעסוק בקורס מגוון של החוג לשפה וספרות אנגלית במכללת אורנים - "כישורי רטוריקה: תאוריה ומעשה". הקורס מתרכז בקריאה, ניתוח, האזנה, שינון והצגה חיה של נאומים איקוניים באנגלית, כמו גם טקסטים ספרותיים אחרים. ברצוננו להציג כיצד חשיפת הסטודנטים לטקסטים כאלה מרחיבה את הדעת על אירועים רב-תרבותיים והיסטוריים תוך דגש על כישורי רטוריקה, קריאה, מיומנות תקשורת ופדגוגיה מתאימה.

קריאה פרוזודית ודיבור ספונטני ואפקטיבי הם ליבת הקורס. כבסיס, מוצגת בפני הסטודנטים תאוריית הרטוריקה של אריסטו, בעוד שהדרישות המעשיות מהם כוללות קריאת נאומים מכוננים, טקסטים דתיים ופוליטיים, הספדים או תכנים אחרים בעלי נופך רגשי, הקלטות מחודשות של ההקראות והופעות פומביות המבליטות את הישגיהם.

רב-תרבותיות, שינוי חברתי, קידום ועידוד סובלנות הינם נושאים המונגנים מראש בתכנים הנלמדים. מחקרים שונים מצביעים על החשיבות הרבה הטמונה בפיתוח שטף לצורך מיומנויות קריאה גבוהות. דוגמה לאסטרטגיה מומלצת לשיפור קריאה שוטפת היא קריאה חוזרת ונשנית. מטבעו, תאטרון קריאה דורש זאת. כאשר הסטודנטים מתמקדים בשימוש בקולם כאמצעי בלעדי להעברת מסרים, הם משפרים את ההיטות, את שטף הקריאה ואת הבנתה. כך נוצר מצב בו הם מבינים את הביטוי ההולם ולומדים לדבר בצורה ספונטנית ומרשימה. על כן, פעילויות הקורס מובילות לכושר קריאה משופר בנוסף למיומנות דיבור גבוהות. כאמור, הקורס מגביר גם את מודעותם של הסטודנטים לרב-תרבותיות. העבודה האינטנסיבית בקבוצות מגוונות מבחינה תרבותית ודתית מספקת סביבה בטוחה ונעימה לחקור ולהעריך את הדמיון בין הסטודנטים למרות השוני הקיים ביניהם. התוכן הרב-תרבותי בשילוב עם מבנה הקורס מאפשר לסטודנטים להתנסות במודל של המאה ה-21, ומקנה להם כלים ליישומם בהוראתם בעתיד.

נתייחס בהרצאה גם להבנות ולרשמים של סטודנטים ומורים ביחס להשפעות ארוכות הטווח של ההשתתפות בקורס כחלק מתכנית הלימודים בשנה הראשונה.

מילות מפתח: כישורי רטוריקה, מודעות רב-תרבותית, כלים פדגוגיים, קריאה רהוטה ושוטפת, הוראת אנגלית

פענוח מילים רב-הברתיות באנגלית כשפה זרה : הבדלים בין-אישיים

Polysyllabic decoding in English as a foreign language (EFL):

Individual differences

המחקר שיוצג בהרצאה בדק הבדלים בין תלמידים בעלי יכולת קריאה טובה לבין תלמידים חלשים. בחינה זו התמקדה ביכולת לפענח מילים בהקשר של מבנים הברתיים בלתי מוכרים באנגלית כשפה זרה, תוך כדי תהליך של רכישת מוסכמות אורתוגרפיות.

שיערנו שתלמידים דוברי עברית כשפת אם אשר מתמודדים עם מיומנויות פענוח של מילים רב-הברתיות באנגלית כשפה זרה, יתקשו לקרוא תבניות גרפו-הברתיות ייחודיות לאנגלית ששונות באופן מהותי מתבניות מקבילות בשפת האם. קוראים חזקים יפענחו מילות תפל רב-הברתיות הודות לזיכרון האורתוגרפי החזק שלהם, המסייע לזכור דגמי איות בהקשר של הברות. הזיכרון האורתוגרפי החזק של קוראים חזקים יעזור בתפיסת ההברה ולא בתפיסת אות בודדת כאשר המילה המוצגת להם היא רב-הברתית. קוראים חלשים תופסים אות בודדת תוך כדי קריאתם, זאת כתוצאה מכך שכאשר הם קוראים מילה רב-הברתית הם נוטים להתייחס להברה הראשונה ולהזניח את הבאות אחריה. תפיסה ברמת הברה תמנע העמסת יתר על קיבולת זיכרון העבודה של הקורא.

במחקר השתתפו 60 תלמידי כיתה ו', בני 11-12, דוברי עברית כשפת אם שלמדו אנגלית כשפה זרה. התלמידים חולקו לשתי קבוצות: מפענחים חזקים ומפענחים חלשים של מילים רב-הברתיות באנגלית. המדדים כללו קשר פונמה-גרפמה בהקשר של מילות תפל חד-הברתיות ורב-הברתיות, ומודעות אורתוגרפית ופונולוגית בעברית ובאנגלית. המשטנה התלוי כלל קריאת מילות תפל רב-הברתיות ועל בסיסו התלמידים חולקו למפענחים חזקים וחלשים.

מניתוחי שונות, שבעקבותיהם נעשו ניתוחי בונפרוני פוסט הוק, נמצא שהקוראים החזקים דייקו יותר בכל המטלות, למעט במטלה שבדקה מודעות אורתוגרפית בהקשר חד-הברתי. קריאת מילים רב-הברתיות הבדילה בין קוראים חזקים מול חלשים ולא מטלות שדרשו קריאה של מילים חד-הברתיות. אף-על-פי-כן, התוצאות הראו ששתי הקבוצות התקשו במדדי מיומנויות תת-לקסיקליות ייחודיות למילים רב-הברתיות. בניית תוך קבוצתי של הממצאים, בשתי הקבוצות ניכרו תוצאות נמוכות משמעותית במשימות עם מילות תפל רב-הברתיות לעומת חד-הברתיות.

יכולות שפתיות כלליות ויכולות שפתיות ספציפיות קשורות לפענוח באנגלית כשפה זרה. מדד בחירה פונולוגית בעברית ללא משתנים באנגלית תרם ליכולת שפתית כללית בקריאת מילים באנגלית. כאשר נבדק מדד בחירה פונולוגית בעברית יחד עם משתנים באנגלית, מדד הבחירה הפונולוגית בעברית כבר לא השפיע והמשתנים באנגלית הבחינו בין קוראים חזקים לחלשים. המשתנים האורתוגרפיים והפונולוגיים באנגלית תרמו לידע שפתי ספציפי בפענוח מילות תפל רב-הברתיות.

נמצא כי קיים קושי שפתי דומה בקרב שתי הקבוצות כאשר נבדקו מילות תפל בעלות מבנים גרפו-הברתיים הייחודיים למילים רב-הברתיות בשפה האנגלית, מבנים אשר לא קיימים בשפה העברית. הנבדקים התקשו לזהות מוסכמות אורתוגרפיות המוכרות להם היטב במילים חד-הברתיות, כאשר אותן מוסכמות נמצאות במילים רב-הברתיות.

ייתכן שקושי זה נובע מרמת חשיפה ותרגול מועטים של מיומנויות תת-לקסיקליות ייחודיות, מיומנויות שלא נדרשות לצורך פענוח מילים חד-הברתיות, אך חשובות לפיתוח מיומנויות מתקדמות לצורך פענוח מדויק של מילים רב-הברתיות. הקשיים שחוו הנבדקים בשתי הקבוצות מבליטים את חשיבותו של הידע השפתי הספציפי בתחום הלינגוויסטי והאורתוגרפי ואת השפעתם על התפתחות הקריאה באנגלית.

מילות מפתח: אנגלית כשפה זרה, פענוח, אורתוגרפיה, מילים רב-הברתיות, הבדלים בין-אישיים בקריאה

Baha' Makhoul & Elite Olshtain

בהאא מח'ול ועילית אולשטיין

עם מה אני בא ועם מה אני יוצא מחטיבת הביניים: חקר אוצר מילים אקדמי בקרב

תלמידים דוברי ערבית כשפת אם

What did I bring to middle school and what did I gain there: Investigating academic vocabulary among native Arabic speakers in middle school

אוצר מילים אקדמי מתייחס למגוון המילים האקדמיות שאינן מוגבלות לתחום דעת מסוים, אך שימושיות עבור למידה בתחומים שונים. אוצר מילים אקדמי מהווה 8%-10% מהמילים בטקסט האקדמי, יש לו סגנון כתיבה אקדמי אופייני, ועל כן נחשב כחיוני לשם התמודדות נאותה עם טקסטים מדעיים בחטיבות הביניים ובתיכון. לצד האתגר הלשוני הניצב בפני התלמידים ברכישת אוצר מילים אקדמי ויישומו בקריאה ובכתיבה, גורמים נוספים כגון המאפיינים הייחודיים של השפה הערבית, המצב הסוציו-אקונומי בחברה הערבית ומאפייני הלומד, תורמים רובד נוסף לקושי הנחוה על-ידי תלמידים דוברי ערבית כשפת אם בחטיבות הביניים. לאור חשיבותו הרבה של אוצר המילים האקדמי להצלחה אקדמית בכלל ולאוריינות בפרט, הושקעו מאמצים רבים בעולם המערבי (בשפה האנגלית) על מנת לרכזו לכדי אסופה של רשימות מילים שיהוו בסיס לבניית תכניות התערבות שיסייעו בקידומו. בהתאם לכך, ובהתחשב באתגרים השונים העומדים בפני התלמידים דוברי ערבית כשפת אם, ניכרת חשיבות רבה לחקר התפתחות אוצר המילים האקדמי בשפה הערבית והשפעת הגורמים השונים על כך.

מטרת המחקר הנוכחי הינה לבחון את הידע של תלמידי חטיבות הביניים דוברי ערבית כשפת אם בקבוצות השונות בחברה הערבית הישראלית. במחקר השתתפו 1,322 תלמידים מעשרה בתי-ספר בארץ המייצגים את הקבוצות השונות: ערבית כללית, דרוזית ובדואית. לצורכי המחקר, ובהסתמך על הספרות המחקרית, נבנה לקסיקון אקדמי המאגד את 55 השורשים השכיחים ביותר שהופיעו בספרי הלימוד בחטיבות הביניים במקצועות היסטוריה, גיאוגרפיה, אזרחות ומדעים, זאת לאחר מיפויין של המילים על-ידי ארבעה מורים בחטיבות ביניים שהם בעלי תואר שני בשפה הערבית והצלבת רשימות המילים שנבחרו. בתום תהליך בניית הלקסיקון, נבחרו 55 המילים השכיחות ביותר הגזורות מ-55 השורשים לשם פיתוח שלושה מבחני הערכה: מבדק ידע מוצהר של אוצר מילים אקדמי; מבחן לבדיקת יכולת יישום של אוצר מילים אקדמי בקונטקסט (קלוז); מבחן הפקה של אוצר מילים (כתיבה).

ממצאי המחקר מצביעים על הבדל מובהק בביצועי התלמידים בשלושת מבחני ההערכה כאשר הביצועים הטובים ביותר נמצאו במבדק ידע מוצהר של אוצר מילים אקדמי ולאחריו במבחן יישום אוצר מילים בהקשר. הביצועים הנמוכים ביותר נמצאו במבחן הפקה של אוצר מילים. זאת ועוד, נמצאו קשרים מובהקים בין שלושת מבחני ההערכה, למעט בין מבדק ידע מוצהר של אוצר מילים לבין מבחן ההפקה של אוצר מילים. מכאן, שטיפוח של פן אחד בידע של אוצר מילים, עשוי להביא לטיפוח האחר. ממוצע

התלמידים בשלושת המבחנים ברמת כיתה ז' היו נמוכים ביחס לכיתות ח' ו-ט' כאשר הישגיהן של הבנות היו טובים משל הבנים. בהשוואת הביצועים בין הקבוצות השונות בחברה הערבית נמצא כי הישגיהם של התלמידים הדרוזים במבחנים של יכולת יישום ויכולת הפקה של אוצר מילים היו גבוהים יותר בהשוואה לקבוצת החברה הערבית הכללית וכי ההישגים של התלמידים הבדואים היו הכי נמוכים. תוצאות המחקר נדונות ביחס לידע הקיים בספרות המחקרית לצד ההשלכות שיש לכך לשדה החינוכי, לאנשי מקצוע בתחום החינוך ולפיתוח תכנים חינוכיים לחטיבות הביניים.

מילות מפתח : ערבית, אוצר מילים אקדמי, חטיבת ביניים, טקסט מידעי, חברה ערבית